

První kapitola

INTELEKTUÁLNÍ DOBRODRUŽSTVÍ

Joseph Jacotot, vyučující francouzské literatury na univerzitě v Lovani, v roce 1818 prožil intelektuální dobrodružství.

Dlouhá a pohnutá kariéra ho však měla na různá překvapení připravit: své devatenáctiny oslavil v roce 1789. Učil tehdy rétoriku v Dijonu a připravoval se na povolání advokáta. V roce 1792 sloužil jako dělostřelec v republikánské armádě. Posléze, za vlády Národního konventu, pracoval postupně jako instruktor v Úřadu pro výbušniny, tajemník ministra války a zástupce ředitele na École polytechnique. Poté, co se vrátil do Dijonu, učil analýzu, ideologii, mrtvé jazyky, čistou i transcendentní matematiku a také právo. Pro úctu, jíž se těšil u svých krajanů, se stal v březnu roku 1815 poslancem, ač o to neusiloval. Po návratu Bourbonů byl nucen uchýlit se do exilu a díky velkorysosti nizozemského krále získal místo profesora s poloviční mzdou. Joseph Jacotot znal zákony pohostinnosti a počítal s tím, že ho v Lovani čekají klidné dny.

Náhoda tomu chtěla jinak. Studenti si totiž záhy hodiny skromného učitele skutečně oblíbili. Mezi těmi, kdo chtěli této příležitosti využít, byla spousta takových, kteří neuměli francouzsky. Joseph Jacotot zase vůbec neuměl holandsky. Neexistoval tedy jazyk, v němž by mohl studenty vyučovat dle jejich přání. Přesto jim však chtěl vyhovět. Za

tím účelem musel mezi sebou a žáky zavést minimální vazbu, nalézt společnou věc. V té době v Bruselu vycházela bilingvní edice *Telemachových dobrodružství*.¹ Společná věc tak byla nalezena a Telemachos tím vstoupil do života Josepha Jacotota. Ten knihu rozdál studentům a prostřednictvím tlumočnicka je požádal, aby se s pomocí překladu naučili francouzský text. Když došli k polovině první knihy, vzkázal jim, aby dokola opakovali to, co se už naučili, a zbytek knihy pročetli pouze tak, aby ho byli schopni převyprávět. Bylo to šťastné řešení, avšak v určité míře také filosofická zkušenost ve stylu těch, které byly v oblibě ve století osvícenců. A Joseph Jacotot byl i v roce 1818 stále člověkem předchozího století.

Zkušenost nicméně předčila jeho očekávání. Po takto přípravných studentech chtěl, aby ve francouzštině napsali, co si myslí o tom, co četli. „Očekával strašlivé barbarismy, téměř absolutní neschopnost. Jak by totiž mohli tito lidé, kteří nemají k dispozici výklad, porozumět jazyku, jenž je pro ně nový, a překonat jeho obtíže? Na tom nesejde! Bylo třeba zjistit, kam je zavedla tato náhodně otevřená cesta, jaké měl tento zoufalý empirismus výsledky. Jak jen byl překvapený, když zjistil, že tito sami na sebe odkázaní studenti z onoho obtížného kroku těžili stejně tak, jako by tomu bylo u spousty Francouzů! Nestáčí tedy pouze chtít, abychom mohli? Je tedy každý potencionálně schopen porozumět tomu, co udělali a pochopili druzí?“²

Taková byla revoluce, již tato náhodná zkušenost podnítila v Jacototově mysli. Až doposud věřil tomu, čemu věří všichni svědomití profesori: že velkým úkolem učitele je předat své vědomosti studentům, aby je postupně pozvedl na úroveň vlastního vědění. Stejně jako oni věděl, že vůbec nejde o to, nasypat do žáků vědomosti, které je pak necháme papouškovat, ale věděl také, že je potřeba je udržet mimo stezky náho-

¹ Fénelonův (vl. jménem François de Salignac de La Mothe-Fénelon) vlivný didakticko-utopický román, který poprvé vyšel roku 1699. Poslední české vydání: Fénelon, *Příhody Telemachovy*, přel. J. Kubišta, J. Otto, Praha 1931. (Pozn. překl.)

² Ratier, F., Ratier, V., Enseignement universel. Émancipation intellectuelle, *Journal de la philosophie panécastique*, 5. ročník, 1838, s. 155.

dy, na nichž se ztrácí mysl, která ještě neumí rozlišit mezi podstatným a vedlejším, příčinou a následkem. Zásadním úkolem učitele je zkrátka *vykládat*, z vědomostí vyprošťovat jejich prosté prvky a ty pak jakožto jednoduché principy sladit s faktickou prostotou, která je charakteristická pro mladé a nevědoucí duchy. Učit znamenalo zároveň předávat vědomosti i utvářet ducha tím, že ho dle stanovené posloupnosti vedeme od nejjednoduššího k nejsložitějšímu. V rámci metodického přisvojení vědění a formování soudnosti a vkusu se takto žák pozvedl právě tak vysoko, jak to vyžadovalo jeho společenské postavení, a byl připraven toho využít způsobem odpovídajícím tomuto postavení: mohl učit, pracovat u soudu nebo vládnout v případě vzdělaných elit; vynalézat, navrhovat nebo vyrábět nástroje, pokud patřil k nové avantgardě, která měla být vyčleněna z elitní části lidu, a pro mysl obdařené tímto jedinečným typem génia zde byly objevy v rámci vědecké kariéry. Postupy těchto vědců se bezpochyby citelně lišily od výkladového řádu pedagogů. Avšak proti tomuto řádu z toho nevyplýval žádný argument. Rozlet jedinečného génia bylo naopak nejdříve třeba umožnit nabytím solidního a metodického vzdělání. *Post hoc, ergo propter hoc.*³

Takto uvažovali všichni svědomití profesoři. Takto při svém povolání po třicet let uvažoval a jednal Joseph Jacotot. Jenže teď se do soukolí náhodou dostalo zrnko písku. Svým „žákům“ neposkytl žádný výklad o elementárních složkách jazyka. Nevyložil jim pravopis a skloňování. Vlastními silami hledali francouzská slova odpovídající těm, která znali, a také smysl jejich koncovek. Sami se naučili, jak je sestavit, aby z nich pak utvořili francouzské věty: věty, které byly pravopisně a gramaticky čím dále přesnější. Především to však nebyly věty spisovatelů, nikoli školáků. Byly tedy učitelovy výklady nadbytečné? Anebo pokud nadbytečné nebyly, komu a k čemu byly k užítku?

³ Doslovně: Poté, tudíž proto. Metodologická a logická chyba v argumentaci spočívající v záměně časové následnosti za příčinnou souvislost. (Pozn. překl.)